

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

APRENENTATGE SERVEI A ENTITATS D'ECONOMIA SOCIAL A TRAVÉS D'UN MÀSTER DELS NEGOCIS.

Experiència i resultats dels MUDEC-URV

- Font i Mas, Maria
Universitat Rovira i Virgili
Facultat de Ciències Jurídiques. Departament de Dret Privat, Processal i Financer
Avda. Catalunya, 35 – 43002 - Tarragona
Maria.font@urv.cat
- Simón Moreno, Héctor
Universitat Rovira i Virgili
Facultat de Ciències Jurídiques. Departament de Dret Privat, Processal i Financer
Avda. Catalunya, 35 – 43002 - Tarragona
Hector.simon@urv.cat

1. **RESUM:** La present comunicació pretén exposar l'experiència docent d'aprenentatge servei realitzada a través de la Clínica Jurídica del Màster Universitari en Dret de l'Empresa i de la Contractació de la Universitat Rovira i Virgili. Les clíniques jurídiques i l'aprenentatge servei són un espai de formació que s'emmarca en el moviment internacional que pretén involucrar el professorat i l'estudiantat en la consecució de la justícia social. En especial, s'incidirà en el servei prestat a una entitat.
2. **ABSTRACT:** This paper aims to expose the educational experience of service learning, which have been carried out within the framework of the Law Clinic of the University Master in Business and Contracting Law at University Rovira i Virgili. Law clinics and service learning are training areas that are part of the international movement that aims to involve teachers and students in the search for social justice. Particular emphasis will be placed on the service provided to one entity.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

3. PARAULES CLAU: Aprenentatge servei; Clínica jurídica; Economia social; Competències; Compromís Social; Treball cooperatiu. / **KEYWORDS:** Service learning, Law clinic, Socioeconomy; Skills; Social commitment; cooperative work.

4. DESENVOLUPAMENT:

a) Objectius

La Clínica Jurídica del Màster Universitari en Dret de l'Empresa i de la Contractació (MUDEC) de la Universitat Rovira i Virgili (URV) s'emmarca en el moviment internacional que pretén involucrar al professorat i l'estudiantat de molts països en la consecució de la justícia social. Es tracta d'una activitat docent i avaluativa que està en pràctica des de cursos anteriors, però que en les darreres dues edicions forma part del Programa d'Aprenentatge Servei (APS) de la URV (*vid.* <http://www.urv.cat/aprenentatgeservei>), Document marc aprovat el 23.2.2012). Un dels objectius de la nostra Universitat consisteix en “institucionalitzar” l'Aprenentatge Servei, per tal de que esdevingui una pràctica “rutinària, estesa, legitimada, esperada, recolzada, permanent i resilient”. D'aquesta manera s'avança en els reptes actuals de la Universitat, la qual, a més de la docència i la recerca, pretén exercir una funció social. Així doncs, l'APS és una proposta educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulat, en el qual els participants es formen al treballar sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo (PUIG ROVIRA i PALOS RODRÍGUEZ, 2006).

Per tant, la Clínica Jurídica del MUDEC consisteix en un espai de formació teòrica i pràctica especialment destinat als estudiants tot prestant un servei a la comunitat. D'aquesta manera, els alumnes treballen, d'una banda, per trobar la solució a problemes que afecten a persones en risc d'exclusió social i, de l'altra, en la defensa dels interessos públics (ANDERSON i VIOLA, 2013). La finalitat és que l'alumne participi activament en el seu procés d'aprenentatge. Aquesta metodologia suposa aplicar de forma pràctica els continguts que s'han impartit en el marc del Màster, el que repercuteix favorablement en l'adquisició

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

tant de nous coneixements (sobre els beneficis del sistema “learning by doing”, *vid.* KNOWLES i SUH, 2005) com de competències que no es desenvolupen en altres assignatures del MUDEC i que troben en l'APS-Clínica Jurídica el context ideal. Es per això que s'inclouen entre les competències transversals (B¹) de la guia docent les següents: “Considerar l'ètica i la integritat intel·lectual com a valors essencials en la pràctica professional” (B6); “Comprendre el valor del coneixement propi, la seva utilitat i el seu impacte en la societat/comunitat” (B7); “Disponibilitat vers la participació compromesa en la vida social” (B8). Tots aquests criteris es reproduïxen en les entitats de l'economia social². Per aquest motiu, des de l'organització de la Clínica Jurídica es cerquen entitats externes que respectin aquests valors, o bé que siguin entitats del sector públic. Les necessitats i serveis que es cobreixen els podríem resumir de la següent manera:

- Correcte funcionament de l'administració de justícia.
- Aplicació del Dret tot garantint el principi d'igualtat en el mercat econòmic i social protegint la part dèbil i les organitzacions de l'economia social.
- Desenvolupament i aplicació de codis de bones pràctiques i resolució alternativa de conflictes.

¹ La URV entén que posseeix competència professional qui disposa dels coneixements, destreses i actituds necessaris per exercir la seva activitat laboral, resol problemes de manera autònoma, activa i crítica alhora que té la capacitat per col·laborar amb l'entorn laboral i l'organització del treball. Font: *Guia per treballar i avaluar les competències transversals a les titulacions de Grau*, 2009. Disponible a: http://www.urv.cat/media/upload/arxius/SRE/AVA.%20X%20COMPETENCIES/guia_compet_transversals_1_06_09.pdf. En aquest sentit, la URV ha adoptat un model de competències que s'estructura en competències específiques (A), transversals (B) i nuclears (C).

² És actualment un objectiu de la Unió Europea promoure les entitats/empreses socials (veure en aquest sentit la *Resolució del Parlament Europeu, de 20 de novembre de 2012, sobre la Iniciativa en favor del emprendimiento social - Construir un ecosistema para promover las empresas sociales en el centro de la economía y la innovación sociales*; A7-0305/2012 (4.10.2012). Acotar el terme d'economia social (també: tercer sector, sector no lucratiu, sector solidari, etc.), així com les entitats que en formen part, forma part d'un debat incansable entre economistes i juristes, per això, utilitzant el criteri de la Unió Europea, s'inclourien: associacions, fundacions, mutualitats i cooperatives. El denominador comú es resumiria en: la unió d'esforços humans i/o econòmics amb la finalitat de cobrir les necessitats de caràcter social o que beneficiïn a un sector de la societat. Serien totes les organitzacions que operen fora de l'aparell estatal, que no reparteixen beneficis i a les que els ciutadans són lliures de pertànyer amb el fi de perseguir objectius comuns (SALAMON, 2001:13).

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

En definitiva, la finalitat és prestar un servei jurídic, normalment d'assessorament, que repercuteixi, encara que sigui indirectament, en el benestar de les persones que integren una entitat de l'economia social o el servei que presten, o bé en el conjunt de la ciutadania.

D'aquesta manera, la present comunicació pretén exposar principalment l'experiència de la Clínica Jurídica del MUDEC durant el present curs acadèmic amb l'entitat Fundalis (així com les experiències de les darreres edicions). Aquesta entitat no té ànim de lucre i treballa a la comarca del Baix Penedès amb la finalitat d'aconseguir la felicitat de les persones amb discapacitat i/o trastorn mental, de la gent gran i de les seves famílies. En particular, aquesta entitat persegueix millorar la seva autonomia personal i qualitat de vida, per tal de que disposin de les mateixes oportunitats que la resta de ciutadans, així com la seva plena integració social i laboral. Jurídicament, l'entitat Fundalis és una agrupació d'associacions i fundacions que planteja un problema d'estructura jurídica i correlativament fiscal que els estudiants del màster provaran de resoldre a través d'un dictamen jurídic.

Des del punt de vista docent, la metodologia de l'APS a través de la Clínica Jurídica té una sèrie d'avantatges respecte als sistemes convencionals: a) El coneixement real de la vida jurídica i dels seus conflictes; b) La consolidació dels coneixements teòrics, sigui perquè la realitat proporciona els elements indispensables per a la seva comprensió, sigui perquè l'aplicació dels mateixos a un cas real els grava amb més força en la memòria que la seva simple lectura; c) La comprensió del Dret com un concepte integral, així com l'ètica professional i el llenguatge del dret; d) La valoració de la utilitat dels seus coneixements d'acord amb les tendències jurisprudencials imperants; i e) El benefici social que es deriva de la millor aptitud dels titulats (SÁNCHEZ, VELERDAS i ALCARAZ, 2011).

El resultat és una experiència molt enriquidora pels estudiants, doncs han de treballar i resoldre el problema real d'una entitat externa (que és la destinatària del servei) en un temps limitat (un quadrimestre acadèmic). La participació satisfactòria de l'alumne a la Clínica Jurídica, amb la supervisió d'un professor tutor, li permet superar el treball de fi de Màster (si han escollit el perfil professionalitzador).

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

b) Descripció del treball

Els aprenentatges de l'especialitat de Dret de l'Empresa i de la Contractació dels nostres estudiants es posen en pràctica i s'amplien amb competències pròpies de la clínica jurídica a través de l'elaboració de dictàmens que han estat requerits per entitats externes. Com s'ha indicat, els destinataris del servei poden ser tant organismes públics (com el jutjat mercantil de Tarragona) com entitats privades, que necessàriament han de tenir com a objectiu l'interès general i que s'inclouen en l'economia social (com l'Associació de Pares de Minusvàlids del Baix Camp, o l'entitat Fundalis de El Vendrell).

En les darreres edicions, la Clínica Jurídica ha cercat projectes que havien de complir diferents objectius, a mode de resum, els següents:

- **Aprenentatge:** aplicació dels coneixements adquirits durant el Màster i ampliació d'aquests per donar solucions a supòsits i problemàtiques jurídiques complexes, reals i actuals, a entitats que requereixen d'un dictamen tècnic i especialitzat. Juntament amb els coneixements, es treballen les competències pròpies de l'APS abans esmentades.
- **Servei:** utilitat pràctica del dictamen per als destinataris del servei. El dictamen és encarregat per la mateixa entitat que exposa els problemes jurídics que necessiten resoldre.
- **Compromís social:** el dictamen que auxilia a una entitat pública o privada té com a beneficiaris indirectes els administrats, els ciutadans que utilitzen directa o indirectament el servei, els associats de l'entitat sense ànim de lucre, en definitiva la comunitat. L'alumnat participant està molt motivat perquè sap que el dictamen que realitza tindrà una utilitat i repercussió en la consolidació dels drets dels ciutadans, sigui directa o indirectament.
- **Proximitat i compromís amb el territori:** els destinataris són del propi territori (per exemple, Tarragona, Reus, El Vendrell o Tortosa). L'alumnat és conscient del

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

servei que presta perquè li és pròxim i mostra les possibilitats professionals futures. Les entitats destinatàries entren en contacte amb la Universitat sentint-se participants de l'ensenyament públic i de qualitat.

Amb aquesta finalitat, els estudiants han de portar a terme una sèrie de tasques durant el transcurs de la clínica jurídica, que de forma resumida són les següents:

- a. Elaboració d'un **dictamen o estudi** (cerca de fonts bibliogràfiques i jurisprudencials, correcta redacció, etc.) Això comporta l'adquisició per part dels estudiants d'una sèrie de competències que incideixen positivament en el seu procés d'aprenentatge, com per exemple el domini de les eines jurídiques, com la bibliografia, la jurisprudència i els recursos científics (B13) i resoldre problemes jurídics en l'àmbit empresarial i contractual (A4).
- b. **Reunions** amb el representant de l'entitat destinatària del servei que fa l'encàrrec del dictamen, on es presenta l'entitat a l'estudiantat i tutor/a, s'avalua el resultat, etc. Aquesta activitat pretén que l'estudiant adquireixi competències com per exemple dominar les tècniques adequades per a dur a terme l'assessorament jurídic integral tant en les empreses com en l'àmbit contractual (A5).
- c. **Treball en equip**, el que comporta l'adquisició de competències d'organització i treball en grup o en equip (B10), la utilització de les TICs com la plataforma Wiki, etc., i l'organització de projectes a mitjà i llarg termini (B11).
- d. **Presentació** de l'experiència en sessions plenàries amb tots els estudiants i tutors, on es porta a terme una reflexió conjunta del servei, és a dir, un anàlisi del funcionament, contingut i experiència del mateix. Quant a les competències, l'estudiant adquireix per exemple la de treballar de forma autònoma, amb responsabilitat, interès i iniciativa (B2).
- e. **Reflexió final** individual de l'aprenentatge i la repercussió del servei. En efecte, els alumnes han de reflexionar sobre si el servei que han prestat a l'entitat a través del

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

dictamen jurídic repercutirà, directa o indirectament, en la societat, si l'aprenentatge ha estat diferent (implicació personal, interès, responsabilitat) respecte a un treball ordinari en una altra assignatura del màster, o com ha afectat la nova metodologia a les seves habilitats professionals. Les competències que adquireix l'estudiant específicament en aquesta experiència d'APS són les que s'han indicat anteriorment (vid. *supra*).

c) Resultats i/o conclusions

La Clínica Jurídica del MUDEC existeix des de l'edició 2007-2008 i hem realitzat diversos dictàmens jurídics tant per a entitats que no tenen com a objectiu principal l'ànim de lucre però que presenten serveis a una col·lectivitat, com poden ser l'Associació de pares de minusvàlids del Baix Camp o el Col·legi d'Advocats de Tarragona, així com per a entitats públiques, com el Jutjat mercantil de Tarragona. D'aquesta manera, els encàrrecs de servei de les entitats externes tenen per objectiu beneficiar directament l'interès general (ciutadania), com per exemple el dictamen que es va realitzar sobre l'execució hipotecaria i les propostes legislatives i judicials de la Unió Europea que afecten la legislació espanyola; o bé, a una entitat en particular que presta serveis a una part de la societat, com per exemple el dictamen sobre l'adaptació dels estatuts i estructura jurídica de l'associació de pares de minusvàlids del Baix Camp.

Volíem presentar els resultats i/o conclusions del desenvolupament de l'aprenentatge servei a través de la clínica jurídica del present curs acadèmic, analitzant tot el procés d'aprenentatge de l'alumnat, les enquestes, les valoracions finals així com les implicacions del professorat i de l'entitat Fundalis, que com s'ha exposat abans (vid. *supra*) presta serveis a persones amb discapacitat i/o trastorn mental, de la gent gran i de les seves famílies. Malauradament, els nostres estudiants estan actualment elaborant un dictamen sobre la seva complexa estructura jurídica ja que són tres fundacions agrupades sota Fundalis encara pendent de personalitat jurídica, conseqüentment els resultats de

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

l'experiència encara no estan disponibles, tot i que s'exposaran de forma oral durant el congrés.

No obstant, sí que podem oferir els resultats de l'edició anterior (curs acadèmic 2012/2013) que es va desenvolupar seguint el pla d'institucionalització de l'APS de la URV. Farem referència a un dels serveis prestats, en concret a l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Tarragona (ICAT), que és una corporació de dret públic sense ànim de lucre i que té com un dels seus objectius “vetllar per a què l'activitat professional de l'advocat s'adeqüi als interessos dels ciutadans”. Precisament, l'objectiu del servei que van prestar els nostres estudiants al Col·legi es va focalitzar en un dels temes que actualment té un impacte negatiu en la societat: els desnonaments. Hem de tenir present que des de 2007 han tingut lloc a Espanya més de 400.000 execucions hipotecàries, i que molts d'aquests préstecs hipotecaris es van concedir amb clàusules abusives. Aquesta situació ha provocat una gran debat social i jurídic, fins i tot a nivell jurisprudencial. Per tal de solucionar aquests problemes, hi han reformes legislatives en curs en matèria hipotecària tant a nivell nacional com europeu, que afecten a matèries tan transcendents com el procediment d'execució hipotecària (recursos a disposició del deutor hipotecari, dació en pagament, clàusules abusives, conductes abusives de l'entitat de crèdit, etc.), i les condicions en les quals l'entitat de crèdit ha de concedir el préstec (informació precontractual, anàlisi de la solvència del consumidor, etc.). En conseqüència, l'estudi jurídic d'aquestes qüestions va anar més enllà d'un estudi tècnic, ja que implicava a l'alumnat en la realització de propostes i interpretacions que podien afectar directament al ciutadà, a la societat en el seu conjunt, a l'economia i a les polítiques socials. El dictamen resultant, sistematitzat i ordenat, pot ser utilitzat a dia d'avui com a guia pels advocats que cada dia assessoren, sovint a través del torn d'ofici, als ciutadans afectats, i que requereixen disposar per a fer la seva feina d'una d'informació sistematitzada front el desgavell normatiu existent actualment.

El dictamen va ser redactat per tres alumnes sota la supervisió d'un tutor. Entre les valoracions del seu treball professional com a juristes especialitzats en dret de l'empresa i

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

de la contractació van ressaltar diversos punts, com l'amplitud de les qüestions relacionades amb el tema principal (execució hipotecària) i la dificultat de redactar unes consideracions o recomanacions clares i precises quant a la matèria d'estudi doncs pateix modificacions constants (d'aquesta manera, la jurisprudència, no només espanyola, sinó també la del Tribunal de Justícia de la Unió Europea, es posiciona constantment respecte aquest tema i cal llavors adaptar les corrents doctrinals, la normativa i la seva aplicació jurídica al cas concret). La reflexió grupal sobre l'impacte del seu dictamen en relació a la societat va ser positiva. Consideren que el dictamen serà útil per als advocats que representen als ciutadans i al servei d'orientació jurídica del Col·legi. A la mateixa conclusió van arribar els representants del Col·legi, que van quedar molt satisfets amb el dictamen elaborat pels alumnes, els quals el van presentar a la seu del Col·legi en la última reunió amb el destinatari del servei.

Els alumnes també realitzen una reflexió final individual i per escrit sobre la seva col·laboració a través de la clínica jurídica i la repercussió i utilitat social del seu estudi. A continuació es reproduïxen algunes d'aquestes reflexions:

- “(...) Considero que la utilitat d'aquest estudi és directe per a la resolució de dubtes o problemes reals que els ciutadans presenten. Ara bé, aquesta repercussió arriba a través dels professionals, els advocats que són persones que duen a terme la seva feina i aquesta no és altra que donar sortida a conflictes (...)”
- “(...) De marea general valoro muy positivamente mi formación mediante este método de aprendizaje. Me llevo habilidades, aptitudes y actitudes básicas para ser una buena profesional. Un aprendizaje activo a partir de la experiencia. (...) La posibilidad de superar el reto con éxito, de compartir con otros compañeros y de participar a la comunidad son oportunidades que me han llevado a tomar conciencia de mis valores personales.”
- “(...) fent referència al mètode d'aprenentatge servei en què s'ha desenvolupat l'assignatura del treball fi de màster-professionalitzador cal dir que el mateix pot

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

qualificar-se d'excel·lent ja que, gràcies a la interacció entre els alumnes, cos docent i entitat externa es fa possible una relació d'aprenentatge que no es pot aconseguir amb les tècniques tradicionals de docència. En aquest sentit, la sensació i el coneixement de saber que el teu esforç i treball serveix per ajudar una entitat jurídica en la resolució d'un problema determinat suposa, sota el meu criteri, una satisfacció que omple a l'estudiant i l'apropa al món professional”

Finalment, l'informe que realitza la tècnica de l'APS de la URV, en base a les enquestes que tots els alumnes que segueixen l'assignatura estan obligats a omplir un cop finalitzada l'experiència, mostra la satisfacció o no de l'experiència de l'APS³. El resultat dels tres serveis prestats durant el curs acadèmic 2013-2014, amb un total de 10 alumnes enquestats, va tenir una valoració general de 9.09 sobre 10 (amb una desviació de 0.42).

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ANDERSON, Miriam i VIOLA, Isabel, *La Clínica jurídica en Derecho inmobiliario y Mediación residencial, de la Universitat de Barcelona: información para los ciudadanos y formación para los estudiantes*, Comunicació presentado al 25è Congrés ENHR: “Overcoming the crisis: integrating the urban environment”, Tarragona, 20 de juny de 2013.

FONT i MAS, Maria, “Los obstáculos jurídicos en la actuación transnacional de las entidades de la economía social de la UE”, *CIRIEC-Revista Jurídica de Economía social y Cooperativa*, en premsa.

³ L'enquesta conté preguntes sobre les tasques desenvolupades (per exemple, si les activitats realitzades han tingut una relació directa amb la meua formació acadèmica), la relació amb l'entitat i la inserció laboral. Un cop complimentada l'enquesta i enviada, i després de l'informe favorable de la coordinadora de la clínica jurídica, la universitat emet un certificat per a l'alumne acreditant la seva participació en l'aprenentatge servei.

MODELS FLEXIBLES DE FORMACIÓ: UNA RESPOSTA A LES NECESSITATS ACTUALS

KNOWLES, Marc P. i SUH, Sookyung, “Performance Systems Analysis Learning by Doing”, *Performance Improvement*, Volume 44, Issue 4, April 2005.

PUIG ROVIRA, Josep M. y PALOS RODRÍGUEZ, J, “Rasgos pedagógicos del aprendizaje-servicio”, *Cuadernos de Pedagogía*, Nº 357, Mayo 2006.

RUBIO FERNÁNDEZ, E., PARDO LÓPEZ, M. i FARIAS BATLLE, M., *Buenas prácticas para la docencia del Derecho adaptada al ECTS*, EDITUM – Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia, Murcia, 2010.

SÁNCHEZ GARCÍA, M . L., VELERDAS PERALTA, Á i ALCARAZ RIAÑO, A . B., Estrechando el vínculo alumno - sociedad: I a Clínica Jurídica como método de enseñanza práctica del Derecho, Cátedra de Economía Social. IX JORNADAS REDES DE INVESTIGACIÓN EN DOCENCIA UNIVERSITARIA 2011, Diseño de buenas prácticas docentes en el contexto actual.

SALAMON, L.M. (Dir.) (2001): *La sociedad civil global. Las dimensiones del sector no lucrativo*, Fundación BBVA, Bilbao.